בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל ר' יהושע אומר *בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות בניסן מתו אבות בפסח נולד יצחק *בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה בר"ה יצא יוסף מבית האסורין בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל

תניא ר"א אומר מנין שבתשרי נברא העולם שנאמר °ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי" איזהו חדש שהארץ (א) (מוציאה) דשאים ואילן מלא פירות הוי אומר זה תשרי ואותו הפרק זמן רביעה היתה וירדו גשמים וצימחו שנא' °ואד יעלה מן הארץ ר' יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנא' °ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי" איזהו חדש שהארץ (ב) (מליאה) דשאים ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן ואותו הפרק זמן בהמה וחיה ועוף שמזדווגין זה אצל זה שנאמר °לבשו כרים הצאן וגו' ואידך נמי הא כתיב "עץ עושה פרי" ההוא לברכה לדורות הוא דכתיב ואידך נמי הא כתיב "עץ פרי"? ההוא כדר' יהושע בן לוי *דא"ר יהושע בן לוי כל מעשה בראשית (*לקומתן) נבראו °לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנא' °ויכלו השמים והארץ וכל צבאם" אל תקרי "צבאם" אלא צביונם ר"א אומר מנין שבתשרי נולדו אבות שנא' °ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האיתנים בחג ירח שנולדו בו איתני עולם, מאי משמע *דהאי איתן לישנא דתקיפי הוא? כדכתיב °איתן מושבך" ואומר °שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ" ואומר °קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" מדלג על ההרים בזכות אבות, מקפץ על הגבעות בזכות אמהות ר' יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות שנאמר °ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו" בירח שנולדו בו זיותני עולם (*ואידך נמי הכתיב בירח האיתנים? התם (ג) (דתקיפי) במצות ואידך נמי הכתיב "בחדש זיו"? ההוא דאית ביה זיוא לאילני *דאמר רב יהודה *האי מאן דנפק ביומי ניסן וחזי אילני דמלבלבי אומר "ברוך שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם"; מ"ד בניסן נולדו, בניסן מתו, מ"ד בתשרי נולדו בתשרי מתו שנאמר °ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" שאין ת"ל "היום" ומה ת"ל היום? היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש שנאמר °את מספר ימיך אמלא". בפסח נולד יצחק מנלן? כדכתיב °למועד אשוב אליך" היכי קאי-אילימא בפסח וקאמר ליה בעצרת, בחמשין יומין מי קא ילדה? אלא דקאי בעצרת וקאמר ליה בתשרי אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה, אלא דקאי בחג, וקאמר לה בניסן, *אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה? תנא אותה שנה מעוברת היתה, סוף סוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו? אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין יולדת לשבעה יולדת למקוטעין-שנאמר °ויהי לתקופות הימים" (*) מיעוט "תקופות"-שתים ומיעוט "ימים"-שנים. בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה מנלן? א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה אתיא זכירה זכירה כתיב ברחל °ויזכור אלהים את רחל" וכתיב בחנה °ויזכרה ה'" ואתיא 'זכירה-זכירה' מראש השנה דכתיב °שבתון זכרון תרועה" 'פקידה-פקידה' כתיב בחנה °כי פקד ה' את חנה" וכתיב בשרה °וה' פקד את שרה. בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין מנלן **דכתיב °תקעו בחדש שופר (*בכסא) ליום חגנו, כי חק לישראל הוא וגו' (פסוק ה)

עדות

*) [עמ"ש בס"ד על הגליון נדה לח· בשם הרד"ק] **) ליתא בס' סנהדרין יח·

רש"י

נולדו אבות · אברהם ויעקב: **נפקדה שרה** · באו זכרונה לטובה ונגזר עליהן הריון: **בטלה עבודה מאבותינו** · ששה חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד: **תדשא הארץ** · תתכסה ותתלבש בדשאין: **עץ פרי** · שגמר פריו: **ואותו הפרק זמן רביעה הוא** · כלומר ראיה לדבר שבתשרי נברא העולם שהרי לגשמים היו צריכין ותשרי זמן רביעה היא: **ותוצא הארץ** · ולא כתיב ותדשא הארץ: **ועץ עושה פרי** · ולא עץ פרי גמור: **ואותו הפרק זמן** · הוא לבהמה וחיה להיזקק זה לזה ולכך היו צריכין ראיה היא שבניסן נברא העולם: **לבשו כרים** · בזמן שיתרועעו שבלים בניסן (ד) אלמא ניסן זמן זיווג בהמה הוא: **ברכה לדורות** · עושה פרי לדורות ומיהו השתא עץ פרי הוו: **בקומתן נבראו** · והיינו עץ פרי ראוי היה לטעון פרי מיד: **לדעתם** · שאלם אם חפצין להבראות ואמרו הן: **לצביונם** · בטעם (ה) אחד ואחד ובדפוס כל אחד: **ואומר שמעו הרים** את ריב ה' והאיתנים · אלמא הם איתנים הם הרים ואשכחן דנקראו אבות הרים שנאמר מדלג על ההרים ודילג את הקץ בשביל ההרים: **בחדש זיו** · (ו) אייר הוא: **שנולדו בו זיותני עולם** · כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן אי נמי זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה: **לאסנאות** · להטות: **דתקיף במצות** · שופר יוה"כ וסוכה לולב וערבה וניסוך המים (וערבה): **למועד אשוב אליך** · לי"ט הבא ראשון ולשרה בן וכל מה שאתה יכול להרחיק יום הבשורה מיום הלידה הרחיקם כדי למעט ימי עיבור הוולד בין שניהם ואין אתה יכול להרחיקו אלא ממועד למועד כשתאמר שנתבשר במועד זה ושתלד למועד הבא: **כי מדלי מר יומי טומאה** · טומאת נדה דקיי"ל (ב"מ דף פז·) שרה אמטו אותו היום פרסה נדה לפיכך ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אבל לא העוגות שלשתה היא בטומאה: **אפילו למ"ד** · במסכת נדה (דף לח·) אינה יולדת למקוטעין אלא לחדשים שלימים של שלשים יום:

תוספות

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים· רבי יהושע מודה בהא ברוב ספרים ואע"פ שהתחילו המכות מניסן דמשפט המצרים י"ב חדש כדתנן בעדיות (פ"ב משנה י) מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי: **לקומתן** לדעתם לצביונם · לצביונם לשון יופי כמו לעטרת צבי (ישעיה כח) דדרך בהמה חיה ועוף כשגדלים [גדלים] בטוי בכח בדעת ובקומה וכל זה היה במעשה בראשית בתחלת יצירתם וכולהו נפקי מדכתיב צבאם*: **שנולדו** בו איתני עולם· דאע"ג דאייר קרי ליה זיו ל"ק מידי כדפי' בריש פירקין (דף ג: ד"ה בחדש זיו): **את** מספר ימיך אמלא· בסוף החולץ (יבמות דף ס: ושם) אמר אלו שני דורות: **אלא** דקאי בחג וקאמר לה בניסן · סוגיא דשמעתא מוכח דבתשרי נמול אברהם אבינו דבפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף פו:) אמר בשלישי של מילה באו אלו מלאכים ואז נאמר לו למועד אשוב אליך כעת חיה ובפרקי דרבי אליעזר נמי אמרינן דביוה"כ נמול א"א והשתא הא דאמר בחג לאו דוקא דשני ימים לפני החג הוה כיון דנמול ביוה"כ ואע"ג דמשמע הכא למועד ראשון הכי קאמר למועד ראשון אחר החג זה דקיימא ביה דכאילו קיימי בחג דמי כיון דלא הוה בו כי אם שני ימים לפניו [א] ולמאי דמסקינן דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין לא הוה צריך לשנויי שנה מעוברת היתה דכי מדלית נמי ימי טומאה סגלה נמי בליל חמישי לחג ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח אלא משום דאמרינן בסדר עולם ובמכילתא בפרשת ויסעו בני ישראל מרעמסס (אמרי') דבט"ו בניסן נולד יצחק [ומיהו פליגי אהדדי דקאמר נמי בט"ו בניסן דבר הקב"ה ועם אברהם בט"ו בניסן באו מלאכים לבשרו] ורבי מאיר שליח צבור יסד במעריב של פסח ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח ואמרי' בבראשית רבה לושי ועשי עוגות הדא אמרת שפסח היה וכל הני לא ס"ל דלמועד אשוב אליך כעת חיה אמועד ראשון אלא כלומר למועד כזה שהוא פסח וכן תרגם אונקלוס כעת חיה כעת דאתון קיימין והשתא הא דכתיב בפרשת מילה אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת (בראשית יז) ואמרינן [במדרש תנחומא]* מלמד ששרט לו שריטה בכותל דלשנה האחרת על כרחך דבט"ו בניסן נאמר ובו ביום נמול ובו ביום באו מלאכים בשנה זו תימה דלכל הני דאמרי בתשרי הוה היכי מקיים ההוא קרא דלמועד הזה בשנה האחרת ואיך יתכן לומר שנצטוה בפסח ולא נמול עד תשרי והלא זריזין מקדימין למצות ועוד הכתיב בעצם היום הזה (שם) בו ביום שנאמר לו ואומר ר"ת דהני דאמרי בתשרי סבירא להו כרבי יהושע דאמר בניסן נברא העולם (ז) והכי הדר לפסח שנה אחרת למועד הזה היינו למועד אחר דביום הכפורים אמר לו וקרוב לסוכות כלומר למועד הזה ראשון של שנה אחרת:

לילה

[ועי' תוס' חולין סי' ד"ה אל תקרי וכו' מ"ש בשם סעודן]

רבינו חננאל

בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים · בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים · בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל · תניא ר' אליעזר אומר מנין שבתשרי נברא העולם שנאמר ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים ואילן מלא פירות כדכתיב עץ פרי הוי אומר זה תשרי · ואותו הפרק זמן רביעה היה וירדו גשמים עליהן וצימחו שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה · ר' יהושע אומר מנין שבניסן נברא העולם שנאמר ותוצא הארץ וגו' איזהו חדש שהארץ מליאה דשא ואילן מוציא פירות הוי אומר זה ניסן כו' ר' אליעזר דייק מעץ פרי כלומר אילן [מלא] פירות והאי דכתיב עץ עושה פרי לברכה . כלומר שיהו עושין פירות לעולם. ור' יהושע דייק מעץ עושה והאי דכתיב עץ פרי לכדריב"ל דאמר בפרק אלו טרפות כל מעשה בראשית בקומתן נבראו כלומר גדולים ומלאים לדעתן נבראו לא כדעת התינוקות אלא כדעת הגדולים לצביונם נבראו · להראות ביופיותם שנאמר וכל צבאם · ופרשינן לצביונם · ר' אליעזר אומר בירח האיתנים ירח שנולדו בו איתני עולם הם היסודות · שמעו הרים את ריב · והם מלשון החורים האבות והאיתנים מוסדי ארץ כלומר הם היסודות · ר' יהושע אומר בירח זיו שנולדו בו איתני עולם ולדברי הכל בחודש שנולדו · בו בחודש מתו · שהקב"ה ממלא שנות הצדיקים מיום ליום שנאמר את מספר ימיך אמלא בפסח נולד יצחק שנאמר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן · ואוקימנא בחג בתשרי הוה קאי ואותה שנה מעוברת היתה · ואמ' ליה למועד אשוב אליך והוא מועד הפסח אמר מר זוטרא אפילו למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין אלא לט' חדשים מלאין מיום ליום' היולדת לז' יולדת למקוטעין דקיי"ל ביום שבישרה המלאך אותה שעה פרסה נדה וישבה ז' ימים בנדתה וילדה בפסח נמצאת שילדה לז' חדשים פחות (*) ימים. בר"ה נפקדה חנה · גמר זכירה זכירה [illegible] ותמרה שרה מחנה

בחנה כתיב ויזכרה ה' וכתיב בר"ה שבתון זכרון תרועה · מה זכרון זה בר"ה אף זכירה שנאמר בחנה בר"ה · תמרו שתיהן שרה ורחל מחנה · תמרה רחל מחנה בזכירה וזכירה ותמרה שרה מחנה

*) אולי צ"ל פחות ז' ימים ועי' בתוס' ד"ה אלא.

עין משפט נר מצוה

נו א מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' יג סמג עשין כז טוש"ע א"ח סימן רכו:

מסורת הש"ס

[ע"ז ח·]
[ברכות כט· יבמות סד·]
בראשית א
שם ב
שם א
תהלים סה
מ"א ח
במדבר כד
מיכה ו
שיר ב
מ"א ו
חולין ס· [צ"ל בקומתן]
[סוטה מו· ע"ש]
[צ"ל והכתיב]
ברכות מג:
דברים לא
[תוס' דסוטה פי"א]
סוטה יג: קדושין לח· שמות כג
בראשית יח
נדה לח·
שמואל א א
בראשית ל
שמואל א ב
ויקרא כג
בראשית כא
תהלים פא
[צ"ל בכסה]

נושא כללי (דף יא' ב)
מכאן עד אמצע דף יא' ב' הגמ' מביאה מקורות לתאריכים [illegible]

נושא/מבנה
ר"א / ר' יהושע
מקורות לשיטותם
בתאריך בריאת העולם
ר"א: תשרי
ר' יהושע: ניסן

[illegible]

תת נושא/מבנה ◇
ר"א / ר' יהושע
מקורות לשיטותם
בתאריך לידת האבות
ר"א: תשרי
ר' יהושע: בניסן

תת נושא
הקב"ה ממלא שנותיהם
של צדיקים מיום ליום

תת נושא/מבנה △
שלשים להוכיח
שיצחק נולד בפסח

* סוגיא אלו אינם לשם דיון אלא להבאות לצד כאן עיקר הוכחה הגמ' מנסה לדחות [illegible]

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] תוס' ד"ה אלא וכו' ולמאי דמסקינן וכו' [illegible] מבראשית רבה פרשה מ"ז [illegible]

הגהות הב"ח

(א) גמ' איזהו חדש שהארץ מוציאה דשאים: (ב) שם בירח שהארץ מליאה דשאים [illegible] דתקיף במצות: (ד) רש"י ד"ה לבשו כרים [illegible] (ה) ד"ה לצביונם בטעם כל אחד ואחד ובדפוס כל אחד: (ו) ד"ה בחדש זיו [illegible] (ז) תוס' ד"ה אלא כו' [illegible] ולמועד הזה ראשון של שנה אחרת [illegible]